

ВІДГУК

о ф і ц і й н о г о о п о н е н т а
на дисертаційну роботу Герасименко Олени Михайлівни
«Ризик-орієнтоване управління в системі економічної безпеки
підприємства», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 21.04.02 - економічна безпека суб'єктів
господарської діяльності

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

Діяльність суб'єктів господарювання в умовах внутрішньої і зовнішньої невизначеності середовища їх функціонування суттєво ускладнюється. Крім того глобалізація та інтеграція як правило спричиняють зростання конкуренції. Як реакція на зазначену ситуацію в Україні застосовуються безпекоорієнтовані управлінські підходи, серед яких значна роль відводиться ризик-орієнтованому управлінню для забезпечення економічної безпеки підприємства. Це своєю чергою потребує точної оцінки можливих ризиків, використовуючи значну кількість параметрів та показників. Однак, у наукових джерелах ще не повною мірою сформовано і науково-обґрунтовано механізм управління ризиками на підприємстві, що є невід'ємною складовою управління системою економічної безпеки організацій. Особливо гостро постає питання розробки методології управління ризиками та її інтеграції у комплексну систему економічної безпеки на підприємстві.

З огляду на наведені факти, обрана автором тема дослідження є актуальною, має теоретичну та практичну значимість.

Дисертаційна робота Герасименко О.М. підготовлена відповідно до плану науково-дослідних робіт і тематики кафедри менеджменту та економічної безпеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Так, у межах теми «Інноваційні підходи до державного регулювання фінансової безпеки України» (номер державної реєстрації 0117U000578), авторкою визначено та охарактеризовано основні тенденції управління ризиками для сучасних компаній на основі міжнародних стандартів з управління ризиками; за

темою «Організаційно-економічні рішення та інноваційні моделі підвищення якості й безпечності продукції тваринництва в Україні», (номер державної реєстрації 0118U003863) дисертанткою розглянуто сучасний інструментарій управління ризиками на підприємствах харчової промисловості з використанням міжнародних стандартів, а також запропоновано підходи щодо попередження ризиків; у межах теми «Парадигми управління системами і процесами для забезпечення фінансово-економічної безпеки на мікро- та макрорівнях» (номер державної реєстрації 0120U100615) Герасименко О.М. обґрунтовано необхідність впровадження ризик-орієнтованого управління у систему економічної безпеки підприємства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

За результатами вирішення у дисертаційній роботі наукової проблеми сформульовано низку теоретико-методологічних положень, висновків і рекомендацій, які характеризуються науковою новизною й свідчать про конкретний особистий внесок автора у розвиток теорії та практики безпекознавства. До таких нових результатів наукових досліджень можна віднести:

1) вперше визначено місце та зміст політики ризик-орієнтованого управління в системі економічної безпеки підприємства як інструменту покращення інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки, що передбачає визначення рівня готовності до прийняття ризику, спрощення процесу інтеграції управління ризиками в усі бізнес-процеси підприємства, наслідками чого стане підвищення ефективності управління ризиками і контролю, а також рівня довіри з боку стейкхолдерів (розділ 4, п.4.3 дисертації);

2) удосконалено методичні підходи до управління ризиками підприємств у системах їх економічної безпеки, що на відміну від існуючих підходів, передбачає розробку алгоритму управління ризиками на підприємствах України

у відповідності до міжнародних стандартів ризик-менеджменту та містить етапи ідентифікації, аналізу, оцінки ризиків, вибору методу управління ризиками, які спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства (розділ 2, п.2.2 дисертації);

3) удосконалено науково-методичні підходи щодо виявлення, ідентифікації та систематизації ризиків окремих суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності в системі економічної безпеки, які, на відміну від існуючих, передбачають використання чотирьох напрямів аналітичної роботи із використанням даних анкетного опитування експертів-респондентів – ідентифікації активів, ідентифікації джерел ризику, ідентифікації ризикових подій та ідентифікації існуючих заходів контролю, за результатами проведення якого було визначено п'ять сфер формування ризиків та встановлено притаманні для різних видів підприємств ризику у межах кожної сфери – макроекономічні ризику, виробничо-технологічні ризику, кадрові ризику, фінансово-економічні ризику, управлінські ризику (розділ 3, пп.3.2 дисертації);

4) розвинуто понятійно-категорійний базис управління в системі економічної безпеки підприємства за рахунок поглиблення змісту понять, що характеризують вплив посилення мінливості ризиків, небезпек і загроз на стан системи економічної безпеки підприємства, а саме: ризику – як логічної кон'юнкції ймовірності збитків внаслідок втрати частини ресурсів або недоотримання доходів при веденні господарської діяльності в умовах невизначеності середовища та самої дії, що виконується в умовах неминучого вибору, в процесі чого можливо кількісно та якісно оцінити можливий результат, невдачу або відхилення від поставленої мети; «невизначеності в забезпеченні економічної безпеки підприємств» як властивості середовища функціонування господарюючого суб'єкта, за якого дестабілізуючі чинники можливо кількісно або якісно оцінити; невизначеність може виступати джерелом формування загрози, ризику чи небезпеки системі економічної безпеки через зміну кількості чи якості параметричних даних, недосягнення запланованого результату чи події, розвитку негативного сценарію та бути як

вимірною кількісно та якісно, так і не мати оціночного виразу (розділ 1, пп.1.2 дисертації);

5) розширено комплекс ризиків і загроз економічній безпеці підприємств, що відрізняється їх доповненням на підставі аналізу рейтингів міжнародних організацій і експертних оцінок, запропонованою узагальненою класифікацією ризиків із виокремленням у ній двадцяти шести класифікаційних ознак, що дає змогу формувати точні карти ризиків і приймати більш ефективні управлінські рішення в межах ризик-орієнтованого управління для забезпечення економічної безпеки підприємства (розділ 3, пп.3.1 дисертації);

б) оновлено та поглиблено науково-методичні підходи щодо вдосконалення системи економічної безпеки підприємства, що, на відміну від традиційної структури такої системи, адаптована під потреби ризик-орієнтованого управління в умовах глобальних викликів, і передбачає таке поєднання ресурсів системи – інтелектуальних, матеріальних, трудових, фінансові, інформаційних – у межах реалізації бізнес-процесів, що дозволить організувати забезпечення захисту майнового комплексу, забезпечення та захист високого рівня кваліфікації персоналу, захист інтелектуальної власності та комерційної таємниці, забезпечення фінансової стійкості та незалежності, захист інформаційного середовища засобами ризик-орієнтованого управління (розділ 5, пп.5.1 дисертації).

У роботі є низка й інших конкретних наукових розробок і положень, що містять наукову новизну, спрямовані на розвиток ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємств. З ними цілком можна погодитися.

Наукові положення та висновки дисертації належним чином обґрунтовані. Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій автора. Їх достовірність забезпечена використанням діалектичних, гносеологічних і логічних методів: метод теоретичного узагальнення (п. 1.1, 1.3), монографічний і порівняльний методи (п.1.1, 4.1, 4.2); методи індукції і дедукції (п.1.1); методи структурно-логічного та семантичного аналізу (п. 1.2),

метод порівняння (п. 2.1, 2.2), метод аналізу (п. 3.1, 3.2), метод синтезу (п. 4.1); системний підхід (п. 5.2), метод Дельфі (п. 3.2, 3.3), метод Fishbone diagram (п. 3.2), метод «краватка-метелик» (п. 3.2), метод НАССР (п. 3.2); метод експертних оцінок (п. 3.2, п. 3.3, п. 4.2, п. 4.3); графічний метод (п.2.2), кількісні методи, в тому числі економічний аналіз (п. 3.2, 3.3), статистичний аналіз (п. 3.1), метод теорії моделювання (п. 5.1, п. 5.2, п. 5.3).

В якості теоретичної основи та інформаційно-довідкової бази для проведення дослідження використовувалися монографії, численні наукові публікації українських та зарубіжних учених, інтернет – джерела, офіційні статистичні дані, нормативно-правові акти, які стосуються досліджуваної проблематики.

Внесок автора в працях, що написані в співавторстві, виокремлений у переліку публікацій.

За рівнем наукової новизни результати дослідження відповідають вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків, і за структурою та логікою викладу матеріалу відображає процес і результати дослідження.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність наукової проблеми, новизну та практичну цінність дослідження, методологію та джерельну базу. Сформульовано мету та її вираження у конкретних задачах дослідження, окреслено об'єкт та предмет роботи, зазначено зв'язок із науковими темами.

У **першому розділі** дисертації конкретизовано концептуальні основи функціонування системи економічної безпеки підприємства в умовах інформаційної економіки (с.42-60), зокрема, охарактеризовано підходи до складових елементів системи економічної безпеки підприємств (с.50-53),

визначено ролі держави у процесі управління ризиками та невизначеністю (с.57-58), встановлено вплив ризиків, небезпек і загроз на стан системи економічної безпеки підприємств (с.61-87), у тому числі досліджено понятійно-категоріальний апарат безпекознавства – категорію невизначеності (с.63-70), ризику (с.70-76), загрози (с.77-79), небезпеки (с.79-82); а також узагальнено теорію ризиків у структурі системи економічної безпеки підприємства (с.88-103), а саме: встановлено розбіжність у наукових поглядах щодо об'єкта та суб'єкта системи, принципів формування системи економічної безпеки підприємства (с.88-95), уточнено основні відмінні риси ризик-орієнтованого управління в системі економічної безпеки підприємства від класичного ризик-менеджменту (с.99-102).

У **другому розділі** дисертації узагальнено зарубіжний досвід стандартизації управління ризиками у діяльності підприємств задля забезпечення економічної безпеки (с.106-135), зокрема, проаналізовано структуру основних стандартів, які використовуються у зарубіжній практиці (с.107-133), наведено дані дослідження, проведеного британським журналом «Strategic risk» (с.134-135); узагальнено методичні підходи до управління ризиками підприємства (с.135-), у тому числі розглянуто управлінські дії з ризиками (с.136-146), описано порядок дій у ситуації, коли думки експертів щодо окремого ризику є суперечливими (с.148-149), визначено фактори, які необхідно враховувати при аналізі, оцінюванні ризиків і прийнятті рішень щодо їх обробки (с.152), визначено етапи аналізу ризиків (с.152-153); встановлено роль ризик-орієнтованого управління в системі економічної безпеки підприємств (с.158-176).

У **третьому розділі** дисертації проведено діагностику ризиків і загроз економічній безпеці підприємств на макрорівні (с.179-208), зокрема, виявлено фактори, що перешкоджали розвитку бізнесу в Україні (с.183), найбільш розповсюджені професійні схеми шахрайства у Східній Європі та Західній / Центральній Азії (с.192), продемонстровано результати SWOT-аналізу (с.207-208); приділено увагу виявленню, ідентифікації та систематизації ризиків на

окремих вітчизняних підприємствах (с.209-240), у тому числі, проведено ідентифікацію їх активів (с.211-216), ідентифікацію джерел їх ризиків (с.216-223), ідентифікацію ризикових подій (с.223-230), ідентифікацію існуючих заходів контролю (с.230-238); проведено оцінювання ризиків у процесі забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств (с.240-250) за різними критеріями (с.246-247), що дало змогу розрахувати рівень економічної безпеки підприємств (с.247) та дійти висновку, що управління ризиками повинно бути органічно інтегровано до корпоративного управління підприємством (с.250).

У **четвертому розділі** дисертації увагу приділено концептуалізації ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємства (с.253-282); так, встановлено, що для України першим етапом у становленні вітчизняного ризик-менеджменту повинна стати розробка національного стандарту або адаптація до міжнародних стандартів (с.255), надано ряд рекомендацій щодо якісного складу підрозділу з ризик-менеджменту для компаній реального сектору економіки (с.257-263), визначено основні принципи ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємства (с.268-269); продемонстровано шляхи оптимізації сучасного інструментарію управління ризиками на підприємстві (с.282-310), зокрема, запропоновано використовувати реєстр ризиків (с.283-290) та різні варіанти карти ризиків (с.290-300), встановлено критерії, яким має відповідати документація з управління ризиками для користування керівництвом підприємства (с.309); надано пропозиції щодо покращення стану інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства з позицій ризик-орієнтованого управління (с.310-332).

У **п'ятому розділі** дисертації проведено декомпозицію системи економічної безпеки підприємства при ризик-орієнтованому управлінні в умовах глобальних викликів (с.336-356), зокрема, пропонується концепцію ризик-орієнтованого управління інтегрувати до системи економічної безпеки підприємства з метою підвищення ефективності прийняття управлінських

рішень, досягнення сталості економічного розвитку та стабілізації і утримання на високому рівні стану економічної безпеки підприємства (с.346-349), визначено завдання ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки (с.349-350), принципи функціонування ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємства (с.351-352); запропоновано авторську методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємства при ризик-орієнтованому управлінні (с.357-392); виокремлено основні переваги від впровадження стандартів ризик-менеджменту на підприємстві (с.394), сформовано топ-3 напрями для подальшого розвитку ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємства для досягнення стратегічних переваг у перспективі (с.397-398), запропоновано стратегічні напрями розвитку ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки підприємства для підвищення ефективності бізнесу (с.405-407).

Завершується робота розгорнутими *висновками*, які впливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дослідження.

У *додатках* наведено допоміжні матеріали, використані або отримані у процесі дослідження.

Оцінюючи дисертаційну роботу, варто відзначити, що написана загальноприйнятою науковою мовою із використанням сучасної української наукової термінології, основні її положення розкриті повністю відповідно до мети та завдань дослідження та є завершеною науковою кваліфікаційною працею, що виконана автором самостійно. Змістове наповнення дисертації відповідає паспорту спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності (економічні науки).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації у наукових фахових виданнях та інших публікаціях

Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень дисертаційної роботи у фаховій літературі.

Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно до існуючих вимог. Зокрема, результати дослідження викладено у 51 науковій праці загальним обсягом 45,11 др. арк., з них 1 одноосібна монографія (21,2 др. арк.), 5 колективних монографій (4,2 др. арк.), 22 статті у наукових фахових виданнях (13,71 др. арк.), 5 статей у виданнях іноземних держав (3,2 др. арк.) та 18 матеріалів і тез доповідей на наукових конференціях (2,8 др. арк.).

Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях. В опублікованих наукових працях розкривається сутність і зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни.

Зміст автореферату, його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Це дає змогу зробити позитивний висновок щодо їх ідентичності.

Положення і результати кандидатської дисертації в дослідженні не використовувалися.

Дисертація за вимогами щодо структури, змісту, загального обсягу та кількості наукових публікацій, що висуваються до здобувача наукового ступеня доктора наук, повністю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Отже, зміст, обсяг та рівень опублікованих матеріалів дисертаційної роботи, їх практична апробація відповідають встановленим вимогам і надають авторові право публічного захисту дисертації.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Теоретична значущість отриманих у дисертаційній роботі Герасименко О.М. результатів полягає у розробці інструментарію для ефективного вирішення комплексу проблем, пов'язаних із відсутністю чи низьким рівнем ефективності практичних підходів до менеджменту економічної безпеки підприємства.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості подальшого їх використання:

- державними органами влади, зокрема, впровадження результатів дисертаційної роботи Герасименко О.М. було підтверджено Управлінням захисту економіки в Черкаській області Департаменту захисту економіки Національної поліції України (довідка № 5181/39/122/03/29-2019 від 13.06.2019 р.) та Департаментом регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 336/04-01-14 від 08.10.2019 р.);

- суб'єктами господарювання різних видів економічної діяльності для започаткування у власній практиці ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки: ПрАТ «Торгівельно-промисловий консорціум «ЮНІКОМ» (довідка № 50234-591 від 14.05.2019), міжнародною компанією ATLANTIK SEA FOOD SA. м. Дакар, Сенегал (довідка № 29/2 від 12.02.2018), АТ «Гідросила» (довідка № 1127 від 20.05.2019 р.), ТОВ «АЙМАКС-АВТО» (довідка № 54 від 11.06.2019 р.), ТОВ «ТРАК-БАС» (довідка № 12/06-12 від 12.06.2019 р.) страховою компанією «КНЯЖА» (довідка № 369 від 3.06.2019 р.);

- закладами вищої освіти у процесі освітньої діяльності; Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (довідка № 54/04 від 3.03.2020 р.) та ПВНЗ Університет економіки та права «КРОК» (довідка № 71/13 від 12.03.2020 р.).

У цілому, основні положення і рекомендації дисертації є оригінальними, теоретично доведеними та спираються на результати проведених досліджень та можуть бути використані органами державної влади, підприємствами, фінансовими установами в процесі розробки та реалізації заходів щодо розвитку практики ризик-орієнтованого управління у системі економічної безпеки організації.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Низка положень, висновків й рекомендацій, наведених у поданій до

захисту дисертаційній роботі, носять дискусійний характер, мають окремі недоліки, а саме:

1. Досліджуючи теоретичні засади впливу ризиків, небезпек і загроз на стан системи економічної безпеки підприємств (підрозділ 1.2, с.61-87) доцільно було б охарактеризувати базову структуру такої системи та графічно продемонструвати її архітектуру, а не концентрувати увагу виключно на дефініціях невизначеності, ризику, загрози та небезпеки (с.76-82) та таксономії ризиків (с.83-85).

2. У підрозділі 2.3 запропоновано схему інтеграції управління ризиками в управлінські процеси шляхом забезпечення економічної безпеки підприємства, де в її основу покладено модель управління ризиками, (рис.2.11, с.159). Проте в ній немає чіткого пояснення самого процесу формування моделі управління ризиками, визначення основних її елементів та зв'язків між ними.

3. У підрозділі 3.1 дисертації, що присвячений діагностиці ризиків і загроз економічній безпеці підприємств на макрорівні (с.179-208), авторкою проведено SWOT-аналіз систем економічної безпеки вітчизняних підприємств (табл.3.1, с.208). Разом з тим виходячі зі змісту назви підрозділу було б доцільно у площину аналітики покласти не мікрорівень, а макроекономічні тенденції, можливості, загрози, тощо, а також провести PEST-аналіз і сформуванню низку авторських пропозицій для подолання ймовірного негативного впливу загроз, виявлених у процесі аналітичної роботи.

4. Результати авторського дослідження щодо виявлення, ідентифікації та систематизації ризиків на окремих вітчизняних підприємствах (підрозділ 3.2. с. 209-240) викладено текстово, що ускладнює її сприйняття. У даному випадку варто було б великий масив отриманої аналітичної інформації структурувати, від чого якість цього підрозділу тільки б підвищилася.

5. У підрозділі 4.3 авторкою зазначається, що «однією з важливих складових системи забезпечення економічної безпеки підприємства є система управління економічними ризиками, яка здатна оперативно реагувати на зміни політичної і соціальної обстановки, економічних умов, протидіяти негативному

впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, мати властивість саморегулювання» (с.328), однак, питанням побудови такої системи, процесам інформаційно-аналітичного забезпечення її формування та функціонування достатньої уваги не приділяється.

6. Для забезпечення економічної безпеки підприємства у роботі пропонується вербальна модель ризик-орієнтованого управління. Проте ні з тексту (с.336-357), а ні з схеми (рис.5.4, с.354) не до кінця зрозумілим є роль таких її елементів як моніторинг та аналіз моделі управління ризиком. Крім того виникає питання, яким чином пропонується інтегрувати зазначену модель у структуру системи економічної безпеки підприємства при ризик-орієнтованому управлінні та як її використання може посприяти протидії глобальним викликам.

Наведені зауваження та недоліки дисертаційної роботи не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження, його актуальність, наукову новизну та практичну цінність.

Загальний висновок

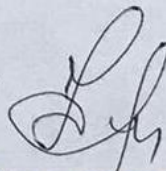
Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць Герасименко Олени Михайлівни дає підстави зробити висновок про те, що робота на тему «Ризик-орієнтоване управління в системі економічної безпеки підприємства», є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну, та має теоретичне й практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливої актуальної наукової проблеми, яка полягала у забезпеченні економічної безпеки підприємства в умовах зростання та підвищення мінливості ризиків господарювання шляхом застосування ризик-орієнтованого управління на підставі розробки концептуальних, методологічних і прикладних компонентів.

За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки цілком відповідають паспорту спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності (економічні науки).

Дисертаційна робота «Ризик-орієнтоване управління в системі економічної безпеки підприємства» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року щодо докторських дисертацій, а її авторка – Герасименко Олена Михайлівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
проректор Львівського державного університету
внутрішніх справ

В. І. Франчук

